

het de vraag of het boek probleemloos in het onderwijs zal kunnen functioneren. In de eerste plaats is het onderzoek dat in het boek aan de orde komt bijzonder divers van aard. Dit levert weliswaar een interessante waaier aan onderwerpen en aandachtspunten op, maar roept ook de vraag op naar de onderlinge samenhang: wat is nu precies het gebied van de genderlinguïstiek? Vooral de prominente rol van literatuurtheoretische begrippen (van Mieke Bal en Maaike Meijer) en in mindere mate die van *beeldanalyse* maakt het lastig om al het hier gepresenteerde onderzoek als linguïstisch te zien. Sneller en Verbiest laten deze kwestie onbesproken, en beperken zich tot de stelling dat de diversiteit juist aangeeft dat het terrein van de genderlinguïstiek onbegrensd is. Wellicht zou de term *genderkritiek* geschikter zijn om het blootleggen van gendernormen in (met name) taal en teksten te omschrijven.

Op een andere manier kan ook het andere deel van de samenstelling genderlinguïstiek voor vragen en misverstanden zorgen. In de diverse bijdragen worden allerlei analyse-instrumenten aangevoerd (de passiefconstructie, perspectivering, argumentatieve indicatoren etc.) als middelen om genderlading bloot te leggen. Dat deze instrumenten ook andere ladingen of opposities kunnen onthullen wordt naar mijn smaak niet nadrukkelijk genoeg onder de aandacht gebracht. Ook in de opdrachten wordt dit aspect niet gethematiseerd of geproblematiseerd. Hier is dus de bijdrage van de docenten nodig om te voorkomen dat bij de studenten het misverstand postvat dat de passiefconstructie *als constructie* een genderlading zou hebben, of dat het woordje 'maar' (als in: 'we hebben een vrouwelijke huisarts, maar we hadden het niet beter kunnen treffen') *zelf* een negatief beeld van vrouwen zou helpen schetsen.

Een ander lastig punt is dat Sneller en Verbiest er op een aantal plaatsen vanuit gaan dat hun lezers zondermeer met hun betoog zullen meedenken. Daardoor krijgen hun uitgangspunten soms wat weinig toelichting. Zinnen als 'De periode waarin de standaardisering van het Nederlands zich voltrok, is tegelijk het tijdvak waarin auteurs als Jacob Cats, overtuigd van de mannelijke superioriteit, de taal als middel hanteerden om hun maatschappelijke idealen te verwoorden' (p. 69) zullen toch niet door elke student aanvaard worden. Datzelfde geldt voor de (verzwakte) Sapir-Whorffhypothese, die een grote rol speelt in de genderkritische argumentatie. Deze hypothese is de bodem onder de gedachte dat het dominante genderdenken niet alleen in de taal is opgenomen, maar dat het gebruik van deze gendergeladen taal ook weer het denken en handelen beïnvloedt *en* dat deze vicieuze cirkel doorbroken kan worden door bewuste taalgebruikers die dankzij hun genderkritisch inzicht hun taal kunnen ontdoen van de aloude genderboodschappen. De Sapir-Whorffhypothese (ook in verzwakte vorm) is evenwel, op zijn zachtst gezegd, niet onomstreden en behoeft dus onderbouwing. *Wat woorden doen* laat dit aan de docent over.

Dit cursusboek genderlinguïstiek stelt docenten, samenvattend, voor meer problemen dan een antwoordenboek kan ondervangen. Dat neemt niet weg dat dit boek, zeker ook door de diversiteit van de onderwerpen en onderzoeksinstrumenten, voor een interessante cursus zou kunnen zorgen. Uiteraard biedt het boek ook voor particuliere lezers veel stof om (kritisch!) over na te denken.

Margreet Onrust

LITERATUUR

Anscombe/Ducrot 1986 – J.C. Anscombe en O. Ducrot: 'Argumentativité et informativité', in: Michel Meyer (red.): *De la métaphysique à la rhétorique Brussel*, 1986. Vertaald als: 'Argumentativité et informativité', in: Frans H. van Eemeren en Rob Grootendorst: *Studies over argumentatie*, 1997, p. 265-284.

Wie komt daar aan op die olifant? : een zestiende-eeuws taalgidsje voor Nederland en Indie, inclusief het verhaal van de avontuurlijke gevangenschap van Frederik de Houtman in Indie / hert. en toegel. door Nicoline van der Sijs ; [krt. Hester Schaap]. - Amsterdam [etc.] : Veen, 2000. - 220 p. : ill., krt. ; 20 cm
ISBN 90-204-5890-6 Prijs: € 15,84

In 1527 verscheen in Antwerpen een taalgidsje Nederlands-Frans, samengesteld door de onderwijzer Noël van Berlaimont, bestaande uit enkele dialogen gevolgd door een beknopte

woordenlijst. Dit allereerste *Wat & Hoe*-gidsje was bedoeld voor handelaren, krijgslieden en reizigers om Frans te leren, en vormde de basis voor het uitgeven van een hele reeks van soortgelijke gidsjes. Al gauw werden namelijk ook andere talen toegevoegd, in 1552 Latijn en Spaans, in 1576 Duits en Engels, in 1586 ook Italiaans en tenslotte in 1598 nog Portugees. Dit laatste achttalige in Delft uitgegeven gidsje week inhoudelijk inmiddels wel behoorlijk af van de oorspronkelijke uitgave: het aantal dialogen was uitgebreider, de woordenlijst verbeterd, er waren voorbeeldbrieven opgenomen, en er was summier grammaticale informatie toegevoegd.

Van der Sijs heeft van dit achttalige gidsje uit 1598 het Nederlandse aandeel hertaald willen uitgegeven. In de bijbehorende inleiding laat zij zien hoeveel invloed dit taalgidsje van de zestiende tot de achttiende eeuw heeft gehad op het leren van vreemde talen in Europa. Meer dan 150 versies zijn er gepubliceerd, waarbij al naar gelang het doel de volgorde van de talen kon verschillen. Bijzonder daarbij is dat in alle uitgaven de inhoud geschikt bleef naar het Nederlands. Interessant is dan ook Van der Sijs' conclusie dat het Nederlands drie eeuwen lang zijn stempel heeft gedrukt op het vreemdetalenonderwijs in Nederland en daarbuiten, waardoor het in zeker zin functioneerde als internationale handelstaal, *lingua franca* van West-Europese kooplieden (p.31).

Van der Sijs laat zien dat de aanpak van het taalgidsje in feite die is van de *lexical approach* in het vreemdetalenonderwijs, waarbij vooral aandacht wordt gegeven aan het uit het hoofd leren van vaste (delen van) zinnen en maar weinig aan grammaticale regels. Het gidsje bestaat dan ook voornamelijk uit een grote hoeveelheid zinnen en een woordenlijst om zelf nieuwe zinnen mee te maken, en de gebruiker wordt geacht zelf uit de context de grammaticale regels voor vervoeging, verbuiging en dergelijke af te leiden. Het aardige van de dialogen is dat zij direct inspelen op de economische en maatschappelijke behoefte van met name de middenstand, dat het taalgebruik echte spreektaal is, en dat de alledaagse en herkenbare dialogen eigenlijk tijdloos zijn qua inhoud en thematiek. Dit alles verklaart natuurlijk ook het eeuwenlange succes van het boekje.

Een van de eerste Indiëvaarders, Frederik de Houtman (1571-1627) heeft op zijn reizen naar de Oost ongetwijfeld een exemplaar van het Berlaimontse taalgidsje bij zich gehad. In 1599 werd hij door de sultan van Atheh gevangen genomen en tijdens zijn twee jaar durende gevangenschap stelde hij hierop geïnspireerd een taalboekje samen voor het leren van het Maleis. Daarin nam hij enkele dialogen van Berlaimont vrijwel ongewijzigd over, paste andere aan aan de Indische omstandigheden, voegde nieuwe 'Indische' dialogen toe, en complementeerde het geheel met een geheel gewijzigde woordenlijst Nederlands-Maleis. Zijn *Spraek ende woord-boeck* verscheen in 1603 in Amsterdam en vormde in feite het eerste leerboekje Nederlands-Maleis. Het werd bijna een eeuw lang gebruikt door de Indiëgangers om Maleis te leren, maar bovendien een feit dat Van der Sijs niet vermeldt werd het aanvankelijk in de Molukken ook gebruikt om de schoolkinderen Nederlands te leren. Al gauw werd het daar trouwens vervangen door het in 1612 uitgegeven schoolboekje *Spiegel vande Maleysche tale*, samengesteld door de VOC-koopman A.C. Ruyll. Dit boekje vormde in feite het eerste voor Indië bedoelde leerboek Nederlands als vreemde taal, en was niet zoals Van der Sijs meent (p. 47) de eerste in een lange reeks taalgidsjes met als doelgroep predikanten die naar Indië gingen om daar de bevolking te kerstenen.

Na een uitvoerige inleiding, drukt Van der Sijs in hertaalde vorm het Nederlandse aandeel af van het in 1598 uitgegeven achttalige taalgidsje van Berlaimont, p. 58-119. Op p.182-220 wordt het Nederlandse aandeel van de taalgids van De Houtman uit 1603 in hertaalde vorm opgenomen, waarbij de met Berlaimont overeenkomende dialogen achterwege zijn gelaten. Hieraan voorafgaand heeft Van der Sijs gemeend ook een andere tekst van De Houtman hertaald te moeten opnemen (p.120-181), namelijk diens *Kort verhaal van wat Fredrik de Houtman is overkomen in Atebe op het eiland Sumatra in de zesentwintig maanden die hij daar gevangen is geweest*, een verslag dat in oorspronkelijke vorm voor het eerst pas in 1948 werd gepubliceerd.

De uitgave van Van der Sijs is door deze opzet een merkwaardig geheel geworden. Informatie over een Nederlands taalgidsje voor het leren van Europese talen wordt gevolgd door een reisjournaal van Frederik de Houtman en vervolgens door een gedeeltelijke weergave van diens taalgidsje voor het leren van het Maleis. Volgens Van der Sijs is haar uitgave 'bedoeld om een groter publiek bekend te maken met het invloedrijkste taalgidsje dat ooit is

verschenen, en met de wijze waarop de oudste contacten tussen Nederland en Indië tot stand kwamen' (p. 48). Deze twee doelstellingen die in feite niets met elkaar te maken hebben, verklaren het tweeslachtige karakter van de uitgave. Waarom het reisjournaal van De Houtman is opgenomen blijft onduidelijk, want hierin wordt met geen woord gesproken over diens activiteiten met betrekking tot het samenstellen van een Nederlands-Maleise taalgidsje. Uiteraard blijkt deze tweeslachtigheid ook al uit de gekozen titel, die overigens maar deels de lading dekt. Er is immers geen sprake van 'een zestiende-eeuws taalgidsje voor Nederland en Indië', maar van een zestiende-eeuws taalgidsje voor Nederland en een daarop geïnspireerd zeventiende-eeuws taalgidsje voor Indië.

Van alle drie componenten van deze uitgave, het gidsje van Berlaimont, het reisjournaal van De Houtman en diens taalgids zijn wetenschappelijk verantwoorde uitgaven voorhanden. Deze teksten zijn nu door Van der Sijs hertaald, dat wil zeggen in modern Nederlands omgezet, om een groter publiek te bereiken. Of dit doel bereikt wordt is voor mij nog de vraag. Wie werkelijk geïnteresseerd is in het opgenomen materiaal verlangt immers onmiddellijk de originele teksten te kunnen raadplegen. Voor wie is de pagina's lange hertaalde woordenlijst van Berlaimont interessant, anders dan voor de vakspecialist?

Dit alles neemt niet weg dat Van der Sijs een interessante poging heeft gedaan een breder publiek bekend te maken met het bestaan en de invloed van een zestiende-eeuws *Wat & Hoe*-taalgidsje, een invloed die zelfs tot in Indië reikte. Het meest waardevolle gedeelte van deze uitgave is dan ook haar informatieve en zeer leesbaar geschreven inleiding op het geheel (p.11-47).

Kees Groeneboer

Lodewijk Meijer (1629-1681) als lexicograaf / Idalina van Hardeveld-Kooi. - [Utrecht : Led], 2000. - 499 p. : ill. ; 30 cm Proefschrift Universiteit Leiden.

ISBN 90-5434-072-X Prijs: f25,-

Uitgegeven in eigen beheer en te bestellen bij de auteur: Postbus 340, 5050 AH Goirle.

De 17de-eeuwer Lodewijk Meijer (1629-1681) was actief op uiteenlopende terreinen als wijsbegeerte, geneeskunde, poëzie en toneelkunst. Daarnaast was hij lexicograaf; van zijn hand is de *Nederlandtsche Woorden-Schat*, een verzameling vreemde woorden met Nederlandse verklaring, die in 1654 verscheen en gevolgd werd door een reeks gewijzigde drukken, deels verzorgd door Meijer zelf, deels, na zijn dood, door anderen. Een *vreemdedwoordenboek* (in moderne termen) was in het verleden zelden als zuiver beschrijvend of verklarend lexicografisch werk bedoeld. Normatieve denkbeelden ten aanzien van het gebruik van de vreemdedwoordenschat vormden dikwijls mede de achtergrond van de onderneming, namelijk zuivering van het Nederlands van vreemd (in de zeventiende eeuw vooral: oorspronkelijk Romaans) goed en versterking van de positie van de eigen taal ook als taal van literatuur en wetenschap. De Nederlandse equivalent in de betekenisverklaring bij het vreemde woord was dan tevens bedoeld als handreiking aan de gebruiker om ook in het jargon van zijn vakgebied zijn moerstaal te hanteren (de in eerste instantie wat bevreemdende titel *Nederlandtsche Woorden-Schat* voor een vreemded-woordenboek zou in dat licht te verklaren zijn: het gaat om de verklarende Nederlandse synoniemen, en niet om de bastaardwoorden die als ingang dienen). Jan van den Werve had in 1552 met *Het Tresoor der Duytischer Talen* de eerste stap gedaan in deze lexicografische traditie met zijn verzameling van uitheemse woorden en ook bij Meijer speelde puristische gedrevenheid een rol.

Deze gedrevenheid was bij Meijer niet strikt tot het lexicografische werk beperkt. Ook als literator stond hij gebruik van zuiver Nederlands voor. Verder vond Meijer om diverse redenen dat de wetenschap in het Nederlands beoefend moest worden. Deze opinies kan men expliciet in de voorwoorden van zijn *Woorden-Schat* edities vinden; zo noemt hij in het voorwoord bij de druk van 1669 als pragmatische reden dat het gebruik van de moedertaal in de wetenschap veel tijdsbesparing op zou leveren doordat de noodzaak om Latijn te leren verdween, een mening overigens die hij al als negentienjarige, in 1648, verkondigd had (p. 20, 410).

De inbedding van Meijers woordenboekwerk in zijn overige werkterreinen is een van de